

Ewa Cisek*

*Arktyczne wspólnoty wyspy Magerøya
jako przykład rekonstrukcji wcześniejszych struktur przestrzennych
i reaktywacji lokalnych społeczności*

*Arctic communities of Magerøya island
as an example of reconstruction of early spatial structures
and reactivation of local communities*

Dziś możemy na nowo spojrzeć na budynki z okresu odbudowy i studiować ich przemyślane rozwiązania. W czasach obfitości są dobrym przypomnieniem tego, czego naprawdę potrzebujemy.

Elisabeth Seip [1]

Today again we can look at the buildings from the period of rebuilding and study their thoughtful designs. In the times of abundance they are a good reminder of what we really need.

Elisabeth Seip [1]

Finnmark należy do najbardziej na północ wysuniętych rejonów Norwegii. Wskutek działań prowadzonych podczas II wojny światowej jego struktura osiedleńcza ucierpiała najdotkliwiej w stosunku do innych obszarów kraju. Gdy niemieccy okupanci wycofali się z tego regionu na przełomie 1944 i 1945 r., prawie wszystkie istniejące budynki spalono, zaś ich mieszkańcy zostali zmuszeni do ewakuacji na południe kraju. Konsekwentnie stosowana przez niemiecki Wehrmacht taktyka „spalonej ziemi” dotknęła między innymi takie miejsca, jak: Honningsvåg, Berlevåg, Mehamn, Vardø, Vadsø, Harøysund, Gjesvær, Kamøyvær i Skarsvåg. Wśród doszczętnie spalonych miejscowości znalazła się również Finnkongkeila, która nigdy nie została odbudowana. Tuż przed

Finnmark is one of the northernmost regions of Norway. As a result of World War II, its settlement structure – compared to other areas of that country – suffered the most. When German occupiers withdrew from that region at the turn of 1944 and 1945, they burned down almost all of the buildings existing there at that time and their inhabitants were forced to evacuate to the south of the country. Such places as Honningsvåg, Berlevåg, Mehamn, Vardø, Vadsø, Harøysund, Gjesvær, Kamøyvær and Skarsvåg suffered from the “scorched earth” strategy which was methodically executed by the German Wehrmacht. The towns which were completely burned down included also Finnkongkeila which was never rebuilt. Right before their total destruction the small communities lived within clearly organized spaces. Simple in form, whitewashed houses with archetypical, double-pitched roofs created dwelling structures with space development in clusters. The residential part was usually concentrated around cen-

* Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej/Faculty of Architecture, Wrocław University of Technology.

pogromem życie małych społeczności toczyło się w obrębie jasno zorganizowanych przestrzeni. Proste w formie, bielone domy o archetypowych, dwuspadowych dachach tworzyły struktury mieszkaniowe o organizacji przestrzennej klastrow. Część mieszkaniowa skupiała się zwykle wokół centralnie usytuowanych funkcji: sakralnej – kościoła/kaplicy lub użytkowej – rybackiego portu. Największym założeniem tego typu była arktyczna osada Honningsvåg położona na wyspie Magerøya. W jej bliskim sąsiedztwie usytuowane były również rybackie wioski: Gjesvær, Kamøyvær i Skarsvåg, prezentujące klastrowy układ w mniejszej skali. Wszystkie cztery zostały po wojnie zrekonstruowane i odbudowane, uzyskując dodatkowe miano wiosek kulturowych i ekomuzeów. Najbardziej spektakularnym z wymienionych przykładów jest Honningsvåg. Gdy mieszkańcy osady powrócili do niej po zakończeniu działań wojennych latem 1945 r., zastali morze gruzu z jedynym ocalałym, nietkniętym obiektem, którym okazał się miejscowy kościół. Z nieznanymi do dziś pobudek okupanci oszczędzili świątynię, co w dużej mierze przyczyniło się do szybkiej reaktywacji lokalnej społeczności. Świadomość, że zabytkowy, pochodzący z 1885 r. drewniany obiekt ocalał, wystarczyła, aby dać ludziom nadzieję na odbudowę doszczętnie zniszczonej osady. Biały kościółek stał się miejscem zakwaterowania dla pierwszych przybyłych do Honningsvåg dawnych jego mieszkańców. Zorganizowano tu również tymczasową kuchnię i piekarnię, które mogły wyżywić nawet 100 osób dziennie. Wokół kościoła z czasem zaczęły powstawać drewniane baraki mieszkalne, w efekcie czego w Wigilię Bożego Narodzenia 1945 r. świątynia mogła już być użytkowana wyłącznie do celów liturgicznych i jako miejsce modlitwy. Fakt, że budynek ten odegrał ważną rolę latem 1945 r., pełniąc funkcję sypialni, magazynu żywności i kuchni dla małej społeczności, sprawił, że w późniejszym czasie uczyniono go głównym kościołem parafii Nordkapp, liczącej dziś ponad 3000 mieszkańców. Obecnie stanowi on symbol odwagi, nadziei i jedności powracających po wojnie osadników. Współcześni mieszkańcy Honningsvåg wyrazili również ostry sprzeciw wobec planów gminy zastąpienia zabytkowego obiektu większą formą architektoniczną. W rezultacie tych protestów kościół pozostał, wybudowano natomiast mogące pomieścić znaczną liczbę wiernych nowe centrum parafialne.

W 1947 r. rozpoczął się proces rekonstrukcji i odbudowy Honningsvåg oraz innych zniszczonych miejscowości, który trwał nieprzerwanie do 1960 r. Inicjatorem tych działań była specjalnie do tego celu powołana Organizacja Rewitalizacji Obszarów Zniszczonych Wskutek Pożaru (norw. *Brente Steders Regulering* – BSR), zaś głównym architektem projektu został Per Lingaas. Znaczna część obecnej struktury miasta powstała właśnie w tamtym okresie. Zasady planu odbudowy z lat 1947–1960 zostały wykorzystane także w kolejnych etapach rozbudowy całego założenia. W efekcie tych działań ukształtowało się obecne Honningsvåg, będące w znacznej części wierną rekonstrukcją pierwotnej kompozycji: z dominującym na wzgórzu drewnianym, bielonym kościółkiem i zorganizowaną w klastrach zabudową mieszkaniową, skupiającą

trally located functions: ecclesiastical – church/chapel, or services – fishing harbor. The biggest arctic settlement of that type was that of Honningsvåg located on Magerøya island. Other fishing villages: Gjesvær, Kamøyvær, and Skarsvåg with cluster layouts on a smaller scale were located nearby. After the war, all four settlements were reconstructed and rebuilt as cultural villages and ecomuseums. Honningsvåg is the most spectacular of them. When in the summer of 1945 the inhabitants of the settlement returned after the war, all they found was a sea of debris and only one original, untouched building – the local church. For unknown reasons the occupiers spared the church, which to a large extent contributed to quick reactivation of the local community. The mere knowledge that the historical, wooden building from 1885 survived was enough to give people hope for the rebuilding of the whole settlement. That little, white church was the place where the first of Honningsvåg's original inhabitants stayed. A makeshift kitchen and a bakery were also organized there to feed as many as 100 people daily. In time, some wooden dwelling barracks were constructed around the church, and in fact on Christmas Eve 1945 the church could be used only for religious purposes such as liturgy and prayer. As this building played an important role in the summer of 1945, when it was used as a sleeping place, food storage, and a kitchen for the small community, later it became the main church in Nordkapp parish, which today has more than 3000 inhabitants. At present it is a symbol of courage, hope, and brotherhood of the settlers returning to this place after the war. The present inhabitants of Honningsvåg expressed their strong objection to the county's plans to replace the historical building with a larger architectural structure. As a result of these protests the church remained untouched, and instead a new parish center was built with room for many more congregants.

The process of reconstruction and rebuilding of Honningsvåg and other destroyed towns started in 1947 and continued until 1960. These activities were initiated by the Organization for Revitalization of the Areas Destroyed by Fire (*Brente Steders Regulering* – BSR) which was established especially for this purpose, and Per Lingaas was the chief architect of the project. A large part of the current structure of the town was developed at that time. The principles of the rebuilding plan in 1947–1960 were applied also in following stages of the extension of the whole development. In effect, those activities resulted in the present time Honningsvåg which is to a large extent a faithful reconstruction of its original composition: with a wooden, little, whitewashed church dominating on the top of a hill and residential buildings organized in clusters around Vågen bay. Its uniformity, resulting from the traditional form of the houses – their sizes, plans, and roofs, later painted in varied colors – was supposed to express the integrated living conditions and their structure.

The reconstruction works in the area of Finnmark were perfectly summarized in the text by Elisabeth Seip – director of the Museum of Architecture in Oslo [1]. The work by Ingrid Sætherø is a thorough study of the project of the reconstruction and rebuilding of Honningsvåg and nearby villages [2]. The process of developing the zone

się wokół zatoki Vågen. Jej jednolitość, wynikająca z tradycyjnej formy domów – ich wielkości, sposobu rozwiązania planów i dachów, wzbogacone później zróżnicowaniem kolorystycznym – miała z założenia oddawać zintegrowane środowisko życia i jego strukturalność.

Doskonałe podsumowanie prac rekonstrukcyjnych w rejonie Finnmarku znaleźć możemy w tekście Elisabeth Seip – kierownika Muzeum Architektury w Oslo [1]. Obszernym opracowaniem naukowym dotyczącym projektu rekonstrukcji i rozbudowy Honningsvåg oraz okolicznych wiosek jest praca Ingrid Sætherø [2]. Proces kreowania strefy związanej z przemysłem i rybołówstwem w arktycznym mieście opisuje Ingebjørg Hage [3]. Prace Hanssena Einara Richtera [4] i Bergslida Kjartana [5] przedstawiają historię i architekturę Honningsvåg kirke. Projekt Norweskiej Szkoły Rybaków został szczegółowo opisany w opracowaniu Erlinga Viksjø [6].

Plan rekonstrukcji Honningsvåg obejmuje pięć stref funkcjonalno-przestrzennych: przemysłową – rozciągającą się wzdłuż zatoki Vågen, portową – usytuowaną tuż przy wjeździe do centrum, turystyczną (komercyjną) – wzdłuż głównej ul. Storgata, pomiędzy portem a dzielnicami mieszkaniowymi, mieszkaniową – rozwiązaną amfiteatralnie na zboczach wzgórza, z widokiem na zatokę, oraz obszary zlokalizowane w centrum miasta, skupiające funkcje: obywatelskie, kulturotwórcze i edukacyjne usytuowane, na podobieństwo małego „Kapitolu”, w najwyższych punktach terenu (il. 1). Główną intencją prostego i funkcjonalnego planu miasta i prac prowadzonych przez BSR w Finnmarku było uwzględnienie lokalnych uwarunkowań środowiska i tradycyjnej organizacji osad w kształtowaniu zarówno struktury urbanistycznej, jak i formy oraz charakteru samych budynków, składających się na całe założenie. Uporządkowana, jednolita zabudowa otaczająca zatokę Vågen stanowi kontrast dla bezpośrednio sąsiadującego z nią potężnego arktycznego morza i tundrowego, otwartego krajobrazu. Powojenny plan odbudowy miasta został oparty na wcześniejszym systemie dróg i naturalnych uwarunkowaniach terenowych miejsca. Chcąc jednak nadać całemu założeniu charakter bardziej strukturalny, skorygowano przebieg niektórych traktów oraz dodano centralny obszar: plac Spotkań z ratuszem, kinem, salą gimnastyczną i szkołą, co pozwoliło uzyskać pogłębiony efekt uporządkowania i wzorowej organizacji całego układu. Główna ulica miasta Storgata połączyła plac Spotkań z portem [2].

W najgłębszej części zatoki Vågen usytuowano trzy bliźniacze budynki mieszczące rybackie stacje serwisowe (norw. *Fischerments*). Obiekty powstawały kolejno w latach: 1955, 1958 i 1961. Pierwotnie planowano budowę tego typu budynków w kilku wioskach rybackich, ostatecznie jednak powstały tylko w Honningsvåg. Mieszczące się w nich usługi miały obejmować funkcje, które wcześniej były związane z rybołówstwem. Dzięki nim działania, które nie były bezpośrednio kojarzone z produkcją, zostały usunięte z zakładów przetwórczych i tym samym zmniejszyły uzależnienie rybaków od nabywców. Rybackie stacje serwisowe były innowacyjną koncepcją projektową dołączoną do planu rekonstrukcji arktycznej osady. Stały się one w efekcie jej wizytówką i elementem

Il. 1. Honningsvåg – plan struktury miasta po rekonstrukcji i rozbudowie: 1 – kościół Honningsvåg kirke, 2 – plac Spotkań z ratuszem, kinem i salą gimnastyczną, 3 – Szkoła Rybaków, 4 – rybackie stacje serwisowe, 5 – centrum miasta z główną ulicą Storgata, 6 – Artico Ice Bar, 7 – zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, 8 – port (rys. autorki na podstawie [7])

Fig. 1. Honningsvåg – plan of the town structure after reconstruction and extension: 1 – church Honningsvåg kirke, 2 – Meeting Square with town hall, cinema, and gym, 3 – Fishermen's School, 4 – fishing service stations, 5 – town center with its main street of Storgata, 6 – Artico Ice Bar, 7 – single family houses, 8 – harbor (drawing by the author based on [7])

connected with industry and fishing in the arctic town is described in Ingebjørg Hage work [3]. The works by Hanssen Einar Richter [4] and Bergslid Kjartan [5] present the history and architecture of Honningsvåg kirke. The project of the Norwegian Fishermen's School was described in detail in a study by Erling Viksjø [6].

The plan of reconstruction of Honningsvåg covers five functional and space zones: industrial – stretching along Vågen bay, harbor – located right by the entrance to the center, tourist (commercial) – along the main street of Storgata, between the harbor and residential districts, residential – laid out like an amphitheater on the hill slopes, overlooking the bay, and the areas located in the town center, with such functions as: civic, culture, and education situated, just like a small “Capitol”, on the highest points of the area (Fig. 1). The main idea of the simple and functional plan of the town and the works conducted by BSR in Finnmark was to take into account the local environment conditions and traditional organization of the settlements in the development of both its urban structure as well as the shape and character of the buildings themselves. The ordered and uniform buildings around

identyfikacji, czyniąc panoramę miasta łatwo rozpoznawalną. Budynki *Fischermens* wzniesiono z materiałów drewnianych. Każdy z trzech obiektów został zaprojektowany jako niezależna jednostka, ze szczytami skierowanymi w kierunku zatoki i ul. Sjøgata. Budynki wzniesiono na palach, już w obrębie zatoki. Wszystkie są prostokątne w kształcie i dwupiętrowe, przekryte dwuspadowym dachem. Najstarszy, wysunięty najbardziej na północ obiekt ma dach wykonany z płyt azbestowo-cementowych. Dwa pozostałe uzyskały pokrycie z blachy falistej. Elewację wykończono platerowaną, o pionowej artykulacji boazerią pomalowaną na biało z niebieskimi akcentami w otworach okiennych. Detale okien są typowe dla rekonstrukcji z 1950 r. Obiekt północny reprezentuje tradycyjną architekturę północnej Norwegii. Pozostałe dwa, późniejsze, są bardziej nowoczesne, stanowiąc jednak innowacyjne przetworzenie tradycyjnych wzorców z przeszłości. Wzdłuż dłuższych boków budynków znajdują się galerie podtrzymywane przez skośnie ustawione podpory, dzięki czemu uzyskują one większą dynamiczność i lekkość. W obrębie trzech obiektów znajdują się wiaty na sprzęt rybacki, magazyny oraz pomieszczenia socjalne zarówno dla miejscowych rybaków, jak i dla tych przyplływających z zewnątrz. Architektura budynków oraz ich centralne usytuowanie sprawiają, że stanowią one elementy unikatowe w obrębie struktury miasta: przykuwające uwagę i nadające miejscu swoisty, niepowtarzalny charakter [3] (il. 2).

Pomiędzy strefą przemysłową i strefą portową rozciąga się strefa przeznaczona do obsługi turystycznej. Obejmuje ona ściśle centrum miasta. Plan rekonstrukcji osady zakładał specjalne wytyczne dla tego obszaru, określając rodzaj budynków, liczbę kondygnacji i kształt dachów. Ze względu na ochronę pożarową obiekty w tej strefie wzniesiono z cegły, kamienia lub betonu, czego najlepszym przykładem jest Havly Hotel z 1955 r., obecnie Artic Hotel Nordkapp. Ten trzypiętrowy, otynkowany budynek z charakterystycznym tradycyjnym dachem odznacza się jednakową wielkością okien maskujących właściwy podział funkcjonalny obiektu. Zabudowa wzdłuż głównej ul. Storgata to dwu- lub trzykondygnacyjne budynki, jasno definiujące linię zabudowy poprzez wertykalną artykulację elewacji, balkony i zaakcentowanie stref wejściowych. W późniejszych rozbudowach miasta drewniana boazeria obiektów uzyskała barwną kolorystykę (il. 3).

Przy nabrzeżu zatoki Vågen usytuowany jest Artico Ice Bar – budynek, który uczynił z Honningsvåg wioskę tematyczną. Obiekt został po raz pierwszy udostępniony w 2004 r., zaś twórcą jego nietypowego wnętrza jest Laila Kolostyák. Pomalowany na biało budynek o prostej formie dachu mieści wykonane z lodu pomieszczenie, którego ściany, meble, sprzęty i naczynia dosłownie wyrzeźbione są z tego nietrwałego materiału. Intencją projektu była możliwość doświadczenia w ciepłych miesiącach – od wiosny do późnej jesieni – atmosfery arktycznej zimy. Pomysłodawcą i gospodarzem nietypowego wnętrza, wznoszonego co roku od nowa z bloków lodowych pochodzących z pobliskiego jeziora, jest hiszpański podróżnik Jose Mijares.

Il. 2. Honningsvåg – trzy budynki stacji serwisowych dla rybaków w zatoce Vågen, w tle po prawej – usytuowana na wzniesieniu modernistyczna zabudowa wokół placu Spotkań oraz wieża XIX-wiecznego kościoła Honningsvåg kirke (fot. E. Cisek)

Fig. 2. Honningsvåg – three buildings of the service stations for fishermen in Vågen bay, in the background on the right – modern buildings on a rise around the Meeting Square and tower of the 19th-century church Honningsvåg kirke (photo by E. Cisek)

Vågen bay are contrasted with the huge arctic sea and the tundra-like, open landscape around it. The postwar plan of the town's rebuilding was based on the earlier existing system of roads and natural conditions of the area. However, in an attempt to apply a more structural character to the whole development, the routes of some roads were corrected and a central area was added: the Meeting Square with the town hall, cinema, gym and school, which provided for a greater effect of order and model organization of the whole layout. The main street of Storgata connected the Meeting Square with the harbor [2].

Three semi-detached buildings with fishing service stations (*Fischermens*) were designed in the deepest part of Vågen bay and built respectively in 1955, 1958, and 1961. Originally the construction of this type of buildings was planned in several fishing villages, however, ultimately only these stations were built in Honningsvåg. Their services were to include the functions earlier connected with fishing. Consequently, the operations directly associated with production were moved from the processing plants and in effect reduced the fishermen's dependence on purchasers. The fishing service stations were an innovative design concept added to the plan of reconstruction of the arctic settlement. As a result, they became the town's mark and identification element, making the townscape easily recognizable. The buildings of *Fischermens* were made from wood. All of them were designed as independent entities, with their gables facing the bay and Sjøgata street. The buildings were built on piles in the bay. They are rectangular, have two stories and double-pitched roofs. The oldest, northernmost structure has a roof made of asbestos and cement boards. The other two have corrugated sheet roofs. The facade is covered with plated, vertical cladding painted white with blue elements in window openings. The details of windows are typical of the reconstruction from 1950. The northern structure represents traditional architecture of northern Norway. The other two, younger, are more modern, however, they innovatively adapted the traditional patterns from the

Il. 3. Honningsvåg – zabudowa głównej ulicy miasta Storgata (fot. E. Cisek)

Fig. 3. Honningsvåg – buildings on the main street of Storgata (photo by E. Cisek)

Centralną część obszaru miasta zajmują obiekty o charakterze kulturowym i obywatelskim. Wokół placu Spotkań (norw. *Festplassen*) znajdują się najważniejsze dla Honningsvåg budynki: ratusz, kino, sala gimnastyczna i szkoła. Plac był jednym z nowych, kluczowych elementów składających się na powojenny plan rekonstrukcji i odbudowy pierwotnej osady. Został on zaprojektowany w bezpośrednim sąsiedztwie i na tej samej wysokości co zabytkowy kościół. Zrealizowane w 1956 r. ratusz i kino, których autorem jest Arne Bjønnnes, tworzą zachodnią pierzeję placu. Trzypiętrowy budynek ratusza odznacza się prostą, modernistyczną formą, przekrytą skośnym dachem. Od strony północnej na ostatniej kondygnacji zaprojektowano mały szczyt z emblematem gminy i balkonem, z którego otwiera się widok na port. Stanowi on jedyny element dyskretnie określający reprezentacyjny charakter obiektu. Ratusz i kino tworzą jeden kompleks ze wspólnym wejściem usytuowanym w centralnej części kompozycji. Oba budynki są typowymi przykładami norweskiej architektury z lat 50. XX w. Łączą w sobie nowoczesną, ekspresyjną formę, przejawiającą się w prostych podziałach elewacji podkreślających funkcję i konstrukcję obiektów, z bardziej tradycyjnymi elementami, takimi jak np. pokrycie dachów łupkiem. Zrealizowana w 1950 r. sala gimnastyczna, której autorem jest Per Lingaas, domyka plac Spotkań od strony południowej. Forma obiektu i jego proporcje są typowe dla zrekonstruowanej w otoczeniu architektury. Dwupiętrowy, prostokątny w planie budynek został otynkowany i pomalowany na kolor niebieski. Pierwotnie dwuspadowy dach obiektu pokryty był łupkiem. Obecnie jego pokrycie stanowi blacha [2].

W bezpośrednim sąsiedztwie placu Spotkań, na szczycie wzgórza znajduje się najstarszy ocalały z wojennej pożogi budynek – XIX-wieczny kościół Honningsvåg kirke. Niewielki, pomalowany na biało obiekt zwieńczony jest od strony zachodniej wieżą, w której dolnej części mieści się wejście do świątyni. Kościół zaprojektowano w stylu neogotyckim. Decyzja o jego lokalizacji

past. Along the longer sides of the buildings there are galleries supported by angle brackets which make them look more dynamic and light. The three structures have sheds for fishing gear, storage, and amenities both for local fishermen and for visitors. Because of their architecture and their central location, the buildings are unique elements within the town structure: catching the eye and providing quaintness and unique character [3] (Fig. 2).

Between the industrial and harbor zones there is a zone with tourist services in the very center of the town. The plan of the settlement reconstruction assumed special guidelines for this area, specifying the kind of buildings, the number of stories, and roof shapes. Due to the fire protection regulations, the structures in this zone were made of brick, stone or concrete. The best example of this is Havly Hotel from 1955, at present Artic Hotel Nordkapp. This three-storied, plastered building with a characteristic, traditional roof has the same size windows, concealing its real, functional division. The buildings along the main street of Storgata are two- or three-storied buildings, clearly defined setbacks by vertical articulation of the facades, balconies, and accentuated entrance zones. In later extensions of the town, the wooden cladding was painted in vivid colors (Fig. 3).

The Artico Ice Bar, located by Vågen bay, is the building which made Honningsvåg a theme village. It was made available for the first time in 2004, and its unusual interior was designed by Laila Kolostyák. The building painted white with a simple roof has a room made of ice whose walls, furniture, furnishings and tableware are actually sculptured from perishable material. The idea of the project was to provide an opportunity to experience the atmosphere of arctic winter in warmer months – from spring until late fall. The Spanish traveler, Jose Mijares, is the originator and the host of the unusual interior, built every year once again from ice blocks from a nearby lake.

The central part of the town is occupied by cultural and civic buildings. The most important buildings for Honningsvåg: the town hall, cinema, gym and the school are located around the Meeting Square (*Festplassen*). The square was one of the new, key elements of the postwar plan of reconstruction and rebuilding of the original settlement. It was designed in the direct vicinity and at the same altitude as the historical church. The town hall and the cinema, designed by Arne Bjønnnes and built in 1956, create the west side of the square. The three-storied town hall has a simple, modern form with a sloping roof. On the top floor from the north side it has a small gable with the emblem of the county and a balcony overlooking the harbor. It is the only element discretely defining the representative character of the building. The town hall and the cinema create one complex with a common entrance located in the center of the composition. Both buildings are typical examples of Norwegian architecture from the 1950s. They combine a modern, expressive form, evident in simple divisions of the facade, emphasizing the function and the structure of the buildings, with more traditional elements such as slate roofs. The gym, designed by Per Lingaas and built in 1950, closes the Meeting Square from the south. The form of the building and its proportions are typical of

w Honningsvåg, które ma osłonięty port, była podyktowana zniszczeniem podczas huraganu w 1882 r. kościoła w Kjelvik, konsekrowanego w 1844 r. – ostatniej w tym czasie sakralnej budowli na Magerøya. We wcześniejszej historii wyspy wzniesiono sześć sakralnych obiektów. W 1589 r. istniały świątynie w Kirkesstappen koło Gjesvær, Tunes, Opnan, Helnes, Lille Skarsvåg i Kjelvik. Wszystkie uległy zniszczeniu, głównie wskutek pożarów i huraganów [5]. Honningsvåg kirke wybudowano w 1885 r. jako drewniany, wydłużony w planie obiekt jednonawowy z ukrytym prezbiterium. Kościółek mógł pomieścić około 255 wiernych – rybaków. Architektem świątyni był Jakub Wilhelm Nordan (1824–1892), pochodzący z Christianii (obecne Oslo), zaś głównym budowniczym DG Evjen z Tromsø. Cmentarz przy kościele konsekrowano w 1910 r. Prawie całe wyposażenie obiektu zostało po wojnie przekazane w darze od lokalnych społeczności wyspy. W 1913 r. w ołtarzu głównym został umieszczony obraz pędzla Conrada Valeura przedstawiający scenę z Ewangelii Mateusza [4], [5].

Ostatnim elementem tworzącym „Kapitol” miasta jest usytuowana na wzgórzu Klubben modernistyczna Norweska Szkoła Rybaków (norw. *Fiskarfagskolen*) (il. 4). Pierwotnie obiekt był miejscem kształcenia szyprów, ślusarzy i kucharzy jako dar od władz Oslo dla mieszkańców Finnmarku. W 1981 r. szkołę włączono do Gminy Finnmark i połączono z gimnazjum, zmieniając jej nazwę na Szkołę Rybaków. Najstarsza jej część pochodzi z 1954 r., pozostała to efekt rozbudowy zakończonej w 1988 r. Autorami projektu byli: Erling Viksjø oraz Borgen i Bing Lorentzemu. Budynek z lat 50. XX w. wzniesiono z betonu na ceglany, ciemniejszym cokole, dzięki czemu odznaczał się pełną ekspresji formą, sprawiającą wrażenie unoszenia się obiektu nad wzgórzem Klubben. Efekt ten pogłębiało dodatkowo usytuowanie głównej bryły całego założenia w najwyższym punkcie terenu. Pierwotnie bowiem całość składała się z parterowego, kwadratowego w planie budynku, otwierającego się pomieszczeniami do wewnętrznego atrium oraz połączonego z nim łącznikiem trzypiętrowego skrzydła z widokiem na port. Elewację podzielono na funkcjonalistyczne kwadraty, całość kompleksu przekryto zaś płaskim dachem. Rozbudowa obiektu w latach 1980–1988 zmieniła całkowicie odbiór jego formy. Dodanie z trzech stron dodatkowych skrzydeł mieszczących biura i małe sale lekcyjne nadało budynkowi charakter ciężkiej bryły, leniwie wyłaniającej się ze wzgórza. Ciemny cokół dodający jej lekkości zniknął, ponieważ cały kompleks obłożono platerowaną blachą, w celu zabezpieczenia elewacji przed skrajnymi warunkami atmosferycznymi. Pierwotnie otwarte atrium przekryto dachem ze świetlikiem, przekształcając je w bibliotekę. Szkoła Rybacka dzięki swojej lokalizacji widoczna jest zarówno z każdego punktu miasta, jak i od strony morza, przywodząc obecnie na myśl potężny kompleks przemysłowy [6].

Kolejną zrekonstruowaną strefą miasta była część mieszkaniowa zlokalizowana na stokach wzgórza. Tworzyła ona ekstensywną, wolno stojącą zabudowę zakomponowaną tarasowo – wzdłuż spadków terenu – i amfiteatralnie schodzącą w kierunku morza. Jednorodzinne domy,

Il. 4. Honningsvåg – Szkoła Rybaków na wzgórzu Klubben (fot. E. Cisek)

Fig. 4. Honningsvåg – Fishermen's School on Klubben hill (photo by E. Cisek)

the reconstructed architecture in the neighborhood. The two-storied building on a rectangular plan was plastered and painted blue. Originally, it had a double-pitched, slate roof. At present it has a metal sheet roof [2].

In the direct vicinity of the Meeting Square, on the top of the hill, there is the oldest building that survived the ravages of war – the 19th-century church Honningsvåg kirke. The small, white-painted building has a tower from the west with the church entrance in its lower section. The church was designed in the Gothic Revival style. Its location in Honningsvåg, that has an enclosed harbor, was determined by the damage suffered by the church in Kjelvik, consecrated in 1844, during the storm in 1882 – the only ecclesiastical building on Magerøya at that time. Six ecclesiastical buildings were built earlier on the island. In 1589, there were churches in Kirkesstappen near Gjesvær, Tunes, Opnan, Helnes, Lille Skarsvåg and Kjelvik. All of them were destroyed, mainly by fires and storms [5]. Honningsvåg kirke was built in 1885 as a single-naved, wooden building, on an elongated plan, with an enclosed presbytery. The small church had room for about 255 believers – fishermen. Jakub Wilhelm Nordan (1824–1892) from Christiania (currently Oslo) was the architect of the church, and DG Evjen from Tromsø was the main builder. The cemetery by the church was consecrated in 1910. Almost all furnishing was donated after the war from the local communities of the island. In 1913, a painting by Conrad Valeur with a scene from the Gospel of Matthew was placed in the high altar [4], [5].

The modern Norwegian Fishermen's School (*Fiskarfagskolen*) (Fig. 4) is the last element creating the “Capitol” of the town located on Klubben hill. Originally, the building was a place for educating skippers, locksmiths, and cooks as a gift from the authorities of Oslo for the inhabitants of Finnmark. In 1981, the school was included in the county of Finnmark and connected with the junior high school, changing its name to the Fishermen's School. Its oldest part is from 1954; the remaining part is the effect of the extension which ended in 1988. Erling Viksjø

Il. 5. Honningsvåg –
zabudowa mieszkaniowa
(fot. E. Cisek)

Fig. 5. Honningsvåg –
residential buildings
(photo by E. Cisek)

przeważnie obłożone drewnianą boazerią, zaprojektowano jako parterowe lub dwukondygnacyjne z poddaszem użytkowym. Ich plany oparte są na figurze zbliżonej do kwadratu z podziałem funkcjonalnym dwudzielnym lub kształtowanym według zasady cross-planu. Dzięki temu oddają one wiernie zasady projektowania jednostek mieszkalnych obowiązujące w przedwojennej zabudowie Honningsvåg. Nowe typy zabudowy dodano w okresie dalszej odbudowy jako podział funkcjonalny domu: pionowy lub dwupoziomowy. Wejście zazwyczaj zaakcentowane było dołączoną do zasadniczej bryły budynku werandą. Przedwojenna zabudowa osady była monochromatyczna, dominowały biele i szarości bielonych domów pokrytych łupkiem. Osada kolorystycznie integrowała się z otaczającym terenem – pustkowiec porośniętym tundrą roślinnością. Obecnie domy odznaczają się żywą kolorystyką, co znacząco poprawiło wizerunek miasta, zwłaszcza w okresie zimowym, gdy całą strukturę założenia pokrywa gruba warstwa śniegu (il. 5).

Arktyczne miasto Honningsvåg zamieszkuje dziś około 2500 osób, zaś do miejscowej szkoły uczęszcza około 250 uczniów. Dodatkową wartością zrekonstruowanej osady jest uzyskanie miana wioski kulturowej. W 1981 r. otworzono tu niewielkie muzeum regionu Nordkapp-museet. Atrakcją miejsca jest również wspomniany wcześniej Artico Ice Bar. W obu realizacjach prezentowana jest historia, kultura i przyroda regionu w formie stałej ekspozycji i pokazów multimedialnych.

Wśród zrównanych z ziemią przez niemiecki Wehrmacht w 1944 r. miejscowości na wyspie Magerøya znalazły się również rybackie wioski Gjesvær, Kamøyvær i Skarsvåg. Ich rekonstrukcja i odbudowa zostały przeprowadzone w rekordowym tempie. Pierwsza z nich, Gjesvær, uległa doszczętnemu unicestwieniu zaledwie kilka miesięcy przed zakończeniem wojny. Korzystne usytuowanie osady: dostęp do otwartego morza oraz otoczenie przez liczne wyspy i zatoki, chroniące ląd przed sztormowymi, północnymi wiatrami sprawiły, że miejsce to było zasiedlone przez ludzi już 6000 lat temu. W XIII w. znaj-

as well as Borgen and Bing Lorentzen were the authors of the project. The building from the 1950s was built from concrete on a brick, darker base course, which provided for a complete expression of form and made the structure look as if floating over Klubben hill. The effect was additionally enhanced by locating the main body of the whole design on the highest point of the area. Originally, the whole complex included a one-storied building, on a square plan, with rooms opening to the internal atrium and a three-storied wing connected with it, overlooking the harbor. The facade was divided into functional squares, and the whole complex was covered with a flat roof. The extension of the building in 1980–1988 totally changed the perception of its form. Adding additional wings with offices and small classrooms from three sides made the building look heavy and lazily emerging from the hill. The dark base course, which originally added lightness, disappeared because the whole complex was clad with plated metal sheets to protect the facade against extreme elements. The originally open atrium was covered with a roof with a skylight, converting it into a library. Due to its location, the Fishermen's School is visible both from every point of the town and from the side of the sea, looking now like a huge industrial complex [6].

Another reconstructed zone of the town was the residential part located on the hill side. It included extensive, free standing buildings on terraces – on the sloping terrain – and amphitheatrically descending towards the sea. The single family houses, usually wood-cladded, were designed as one- or two-storied with habitable attics. Their plans are based on a square-like figure with two functional parts on a cross-plan. As a result, they faithfully express the principles of designing dwelling units which applied to prewar buildings in Honningsvåg. New types of buildings were added during further rebuilding as a functional division of the house: vertical or on two levels. The entrance was usually accentuated by a veranda added to the main body of the building. The prewar buildings of the settlement were monochromatic, mostly with

Il. 6. Gjesvær – rybacka zabudowa wokół zatoki
(fot. E. Cisek)

Fig. 6. Gjesvær – fishermen's buildings around the bay
(photo by E. Cisek)

Il. 7. Kamøyvær – zabudowa mieszkaniowa z galerią East of the Sun
(fot. E. Cisek)

Fig. 7. Kamøyvær – residential buildings with East of the Sun gallery
(photo by E. Cisek)

dował się tu najdalej na północ wysunięty port. Zabudowa tworzyła spójną strukturę o organizacji klastrow, skupiającą się wokół portowej zatoki. Obecna, po części zrekonstruowana osada to głównie obłożone drewnianą okładziną jednorodzinne domy o dwuspadowo ukształtowanych dachach i żywej kolorystyce, podążające za naturalnym ukształtowaniem terenu (il. 6). Domy wzniesiono na skalnych tarasach, równoległe do poziomicy, skupiając tradycyjnie całą strukturę osady wokół portowej zatoki. W najwyższym punkcie miejscowości znajduje się pomalowana na biało kaplica i cmentarz. Dodatkowe elementy, które dodano do pierwotnej struktury, to gimnazjum i przetwórnia ryb. Gjesvær jest również wioską kulturową – prezentującą kulturę oraz faunę i florę regionu. Nazwa osady pochodzi od gatunku ptaka Geir, mającego tu w przeszłości swoje siedliska, który całkowicie wyginął w XIII w. Ze względu na bliskość utworzonego w 1983 r. rezerwatu przyrody Gjesværstappan osada stała się eko-muzeum prezentującym kolonie morskich ptaków, rośliny i dzikie zwierzęta regionu. Rezerwat obejmuje archipelag wysp Stappan, z najwyższą wyspą Storstappan (283 m n.p.m.), będący miejscem gniazdowania takich gatunków ptaków jak: maskonury, kormorany czarne i czubate, mewy trójpalczaste, nurzyki polarne i orły bieliki. Bliskość rezerwatu pozwala na organizowanie białego safari wokół ptasich wysp, tak aby odwiedzający osadę goście mogli z pokładu rybackiej łodzi obserwować ptaki w ich naturalnym środowisku. Obecnie w Gjesvær mieszka około 190 osób, których głównym źródłem utrzymania jest rybołówstwo [2].

Kamøyvær to mała osada rybacka zamieszkała przez mniej więcej 140 osób. Zniszczona w czasie wojny doczekała się rekonstrukcji w swojej dawnej formie. Struktura osady składa się z domów mieszkalnych tarasowo usytuowanych na zboczu wzgórza i schodzących w kierunku zatoki portowej oraz ze zlokalizowanej w najwyższym punkcie terenu, pomalowanej na biało kaplicy i cmentarza. Obłożone drewnianą okładziną jednostki mieszkalne, rozwiązane na planie zbliżonym do kwadratu, uzyskały w kolejnych latach po wojnie barwną kolorystykę. Tym, co wyróżnia Kamøyvær od innych arktycz-

whites and grays of whitewashed houses with slate roofs. Its colors helped the settlement to blend into the area around it – wilderness covered with tundra plants. At present the houses have vivid colors, which significantly improved the town's image, especially in winter time when it is all covered with a thick cover of snow (Fig. 5).

At present, about 2500 people live in the arctic town of Honningsvåg, and about 250 pupils go to the local school. Additional benefit of the reconstructed settlement is that it was granted the name of a cultural village. In 1981, a small museum of the region of Nordkappmuseet was opened there. The Artico Ice Bar, which was described earlier, is another attraction of the place. Both places present the history, culture, and nature of the region in the form of a permanent exhibition and multimedia shows.

The towns on Magerøya island which were razed to the ground by the German Wehrmacht in 1944 also included such fishing villages as Gjesvær, Kamøyvær, and Skarsvåg. They were reconstructed and rebuilt in record time. The first of them, Gjesvær, was totally destroyed only a few months before the end of war. The favorable location of the settlements: access to the open sea as well as numerous islands and bays around it, protecting the land against stormy, northern winds attracted the first settlers as early as 6000 years ago. In the 13th century, the northernmost harbor was found there. Its buildings created uniform clusters around the harbor bay. At present, the partly reconstructed settlement includes mainly wood-clad single family houses with double-pitched roofs and vivid colors, blended into the natural landscape (Fig. 6). The houses were built on rocky terraces, parallel to contour lines, with all structures of the settlement traditionally centered around the harbor bay and the white-painted chapel and cemetery on the highest point of the town. Additional elements which were added to the original structure include a junior high school and a fish processing plant. Gjesvær is also a cultural village, presenting the region's culture as well as its fauna and flora. The name of the settlement comes from a species of bird called *Geir* that used to have its habitat there in the past, before it became totally extinct in the 13th century.

Il. 8. Skarsvåg –
zabudowa mieszkaniowa
skupiona wokół kaplicy
(fot. E. Cisek)

Fig. 8. Skarsvåg –
residential buildings
around the chapel
(photo by E. Cisek)

nych wiosek, jest zlokalizowanie w niej galerii East of the Sun. Prezentowane w niej malarstwo krajobrazowe, przedstawiające arktyczną przyrodę, znane i rozpoznawalne jest zarówno w Norwegii, jak i daleko poza jej granicami. Obrazy autorstwa Evy Schmutterer powstają jako kompilacja fragmentów zdjęć i szkiców autorki przedstawiających naturalne faktury natury występujące w bezpośrednim otoczeniu wioski. Galeria zlokalizowana jest w jednym z domów tuż nad zatoką. Tym, co odróżnia ją od reszty zabudowy, jest jej elewacja pomalowana na słoneczny, żółty kolor (il. 7). Dzięki obrazom arktycznej przyrody Kamøyvær stała się wioską tematyczną [8].

Ostatnia z wymienionych miejscowości to Skarsvåg – najdalej na północ wysunięta norweska wioska, zamieszkała przez mniej więcej 140 mieszkańców. Zabudowa mieszkaniowa o zróżnicowanej, wyrazistej kolorystyce zorganizowana jest wokół pomalowanej na biało kaplicy i portu (il. 8). Po wojnie osada została zrekonstruowana i rozbudowana. Strukturę wioski tworzą domy jednorodzinne o konstrukcji betonowej i ceglanej. Są one otynkowane lub obłożone drewnianą okładziną. Obecne Skarsvåg to rodzaj wioski kulturowej, w której życie mieszkańców skupia się wokół ratowania lokalnej kultury miejsca i gospodarki przed postępującą globalizacją. Miejscowość znana jest z połowu ryb i arktycznych krabów [9].

Rekonstrukcja doszczętnie zniszczonych w czasie II wojny światowej miejscowości na wyspie Magerøya i ich dalsza w czasie ewolucja w kierunku ekostruktur oraz wiosek tematycznych – kulturowych i ekomuzeów – świadczy o niezwykłej żywotności i zdolności do szybkiej reaktywacji lokalnych społeczności. Z jednej strony są one mocno przywiązane do tradycji, z drugiej – w równej mierze otwarte na nowe idee i rozwiązania funkcjonalno-przestrzenne. To zrównoważenie widoczne w sposobie kształtowania przestrzeni architektonicznej opisanych w tekście miejscowości nadaje im cechy uporządkowania, jedności, lokalnej identyfikacji, odpowiedniej skali zarówno wewnątrz urbanistycznych, jak i budynków oraz jasno określonych granic projektowanych założeń. Orga-

Due to the proximity of Gjesværstappan nature reserve established in 1983, the settlement became an ecomuseum, presenting the colonies of local seabirds, plants, and wild animals. The reserve comprises the Stappan archipelago islands, with the most elevated Storstappan island (283 m) where puffins, great and green cormorants, black-legged kittiwakes, thick-billed murres and white-tailed eagles have their nesting places. Because of the proximity of the reserve, it is possible to organize trips around bird islands so the guests visiting the settlement could watch the birds in their natural environment from the deck of a fishing boat. At present, about 190 people live in Gjesvær, working mainly in the fishing industry [2].

Kamøyvær is a small fishing settlement with about 140 inhabitants. It was destroyed during the war but was reconstructed in its original form. The structure of the settlement includes dwelling houses located on terraces of the hill side, descending to the harbor bay as well as a white-painted chapel and cemetery on the highest point in the area. The wood-cladded dwelling units, designed on a square-like plan, were painted in vivid colors over the years after the war. What makes Kamøyvær different from other arctic villages is the East of the Sun gallery located in it. Its landscape paintings present arctic nature, known and recognizable both in Norway and far abroad. Evy Schmutterer creates her paintings by compiling fragments of the author's pictures and sketches with natural textures of nature present in the immediate surroundings of the village. The gallery is located in one of the houses right by the bay. It differs from the other buildings because the color of its facade is sunny yellow (Fig. 7.) Kamøyvær became a theme village because of the paintings of arctic nature [8].

Skarsvåg is the last of those towns – the northernmost Norwegian village with up to 140 inhabitants. Its residential buildings with varied, vivid colors are located around the white-painted chapel and harbor (Fig. 8). The settlement was reconstructed and extended after the war. The structure of the village comprises single family houses made from concrete and brick. They are plastered or

nizacja życia w najbardziej dzikim, surowym klimacie północnej Norwegii zmusza architektów do pewnej pokory wobec natury i stosowania oszczędnych środków ekspresji w kreowanych obiektach oraz ograniczenia się do koniecznego minimum, co w efekcie sprzyja prostocie, wysokiej jakości i trafności zaproponowanych rozwiązań.

wood-cladded. At present, Skarsvåg is a kind of cultural village where the life of its inhabitants concentrates around protecting the local culture of the place and economy against advancing globalization. The town is known for fishing and arctic crabs [9].

The reconstruction of the towns which were totally destroyed during World War II on Magerøya island and their further evolution towards eco-structure and theme villages – cultural and eco-museums – testifies to the amazing vitality and capability of reactivating local communities quickly. On the one hand, they are strongly connected with tradition and, on the other hand, they are also open to new ideas as well as functional and space development. This balance, which is visible in the way architectural space is developed in the towns described in the text, provides them with order, unification, local identity, adequate scale of both urban space and buildings as well as clearly defined design restrictions. The organization of life in the most extreme and harsh climate of northern Norway requires architects to respect nature and apply sparing means of expression in their designs as well as limit themselves to the necessary minimum, which consequently favors simplicity, high quality, and the right choice of applied solutions.

Translated by
Tadeusz Szalamacha

Bibliografia/References

- [1] Seip E., *Architektura w Norwegii*, http://www.reisenet.no/norway/facts/culture_science/architecture_in_norway.html [accessed: 14.09.2014].
- [2] Sætherø I., *Vandringer i gjenreist landskap. Honningsvåg. Fotefar mot nord*, Vadsø 1996.
- [3] Hage I., *Gjenreisingsarkitektur og autentisitet*, „Årbok for foreningen til norske Fortidsminnesmerkers Bevaring” 2002, Nr 2, 65–74.
- [4] Richter H.E., *Honningsvåg kirke 100 år: 1885–1995*, Nordkapp-litteratur, Honningsvåg 1985.
- [5] Kjørtan B., *Honningsvåg kirke*, Nordkapp-litteratur, Honningsvåg 1999.
- [6] Viksjø E., *Fiskarfagskolen i Honningsvåg*, „Byggekunst” 1950, Nr 2, 35–40.
- [7] http://www.ub.uit.no/baser/arkinord/details.php?image_id=855&sessionid=8728981bbbf0a60e6c8d86878433bce2 [accessed: 17.09.2014].
- [8] Idziak W., *O odnowie wsi*, FWW, Warszawa 2004.
- [9] Andersen D., *100 års målene – rapport fra et samfunnseksperiment*, Flux forlag, Oslo 2009.

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest zrekonstruowanej i innowacyjnej architekturze najbardziej na północ wysuniętego rejonu Norwegii – Finnmarku, którego struktura osadnicza została doszczętnie zniszczona przez niemieckich okupantów zimą 1944/1945. W latach 1947–1960 przeprowadzono działania mające na celu rekonstrukcję i odbudowę spalonych arktycznych osad. Doskonałym przykładem odtworzenia i rozbudowy wcześniejszych struktur są leżące na wyspie Magerøya Honningsvåg, Gjesvær, Kamøyvær i Skarsvåg. Architekci zrekonstruowali ich klastrową organizację zabudowy, skupiającą się wokół funkcji porządkujących: kościoła/kaplicy i portu, wzbogacając dodatkowo założenia o nowe elementy. Miejscowości uzyskały w dalszym etapie rozwoju miano wiosek tematycznych: kulturowych i ekomuzeów, prezentujących historię, kulturę oraz faunę i florę regionu.

Słowa kluczowe: architektura norweska, rekonstrukcja, wioski tematyczne

Abstract

The article regards the reconstructed and innovative architecture of the northernmost region of Norway – Finnmark whose settlement structure was completely destroyed by German occupiers in the winter of 1944/1945. In the years 1947–1960 activities were started with a view to reconstruct and rebuild former arctic settlements which had previously been burned down. Perfect examples illustrating the reconstruction and development of the early structures are places situated in Magerøya island: Honningsvåg, Gjesvær, Kamøyvær i Skarsvåg. The architects reconstructed their cluster development organisation which focused around an ordering function, i.e. church/chapel and port and additionally enriching the layouts by new elements. These places at further stages of their development were given the name of thematic villages – cultural objects, eco-museums and those presenting history, culture, fauna and flora of a given region.

Key words: Norwegian architecture, reconstruction, thematic villages